

Satranç

Kıvanç Çefle [btsatranc@tubitak.gov.tr]

Satrançta Derinlik ve Güzellik

Rivayete göre, bir satranç ustası, “Bir oyunda kaç hamle ötesini görüyorsunuz?” sorusuna “Çoğu kez bir hamle ama gördüğüm o hamle en iyi hamledir.” diye cevap vermiş.

Bu satranç ustası kim? Kimilerine göre 1921-1927 yılları arasında Dünya Satranç Şampiyonu olan José Raul Capablanca, kimilerine göre de geçtiğimiz yüzyılın başlarında açılıştaki Hipermodern okulun kurucuları arasında yer alan Richarda Reti. Bazıları da ABD’li oyuncu Charles Jaffe’nin 1913 yılında Capablanca’yı yendiği bir oyundan sonra bir gazeteciye bu sözü söylediğini iddia ediyor.

Tartışmayı satranç tarihçilerine bırakalım. Bunu söyleyen her kimse demek istediği şu, “Biz ustalar, sanıldığı gibi her zaman varyantları en ince ayrıntısına kadar hesaplamak gibi bir işe

girişmeyiz.” Hatta büyük usta David Norwood bu konuda daha ileri gidiyor ve satranç becerisinin genellikle hesaplamalardan kaçınma yeteneğini yansıttığını söylüyor.

Şöyle bir hikâye anlatılır: Bir usta, bir büyük ustaya karşı oynamaktadır. Oyunun belirli bir aşamasında bir piyon feda eder. Eğer rakibi piyon fedasını kabul ederse her durumda onu yeneceğini “hesaplamıştır”. Büyük usta fedayı reddeder, sonuçta oyun beraberlikle biter. Sonra oynadıkları oyunu beraberce baştan analiz ederler. Piyon fedası yapılan pozisyona ulaştıklarında, usta eğer piyonu alsaydı onu nasıl yeneceğini heyecanla büyük ustaya göstermeye kalkar. Büyük usta onun sözünü keser ve “Buna gerek yok!” der, “O piyonun alınmayacağını görmek için analize gerek yok.”

Büyük ustaların müthiş bir hafızaları olduğu bilinen bir gerçektir. Kafalarında birçok pozisyon ve desen (pattern) kayıtlıdır. Hamlelerini seçerken bu kayıtlı bilgiden yararlanırlar. Elbette, satranç yalnızca hafızaya dayalı bir oyun değildir. Yaratıcılık, risk alma, sezgi, dikkat... Bunların hepsi satranç oyuncusunun başarısında rol oynar. Peki, hesaplama yok mu? Elbette, bir büyük usta gerekli olduğunda hesaplama yeteneğini de devreye sokar. Size bu yazıda ustaların “hesaplama yeteneklerini” gösterdikleri iki tarihi örnek sunacağız.

Yetenekli Macar oyuncu Gyula Breyer (1893-1921) açılıştaki Hipermodern akımın en ateşli savunucularındandı. Breyer’in devrimci düşüncelerine göre bir piyon merkezi oluşturmaya çalışmak intihardan farksızdı, bunun yerine merkez

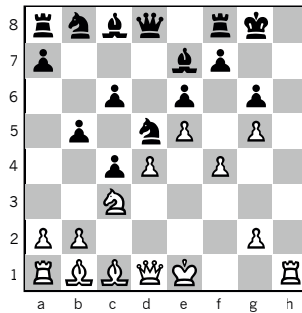
kanatlardan kontrol edilmeliydi. Genç yaşta kalp hastalığından ölen Breyer, başta yakın dostu Richard Reti olmak üzere pek çok satranççıyı etkilemişti. Bu sıra dışı oyuncu, günümüzde daha çok 1911 gibi erken bir tarihte İspanyol Açılış'na getirdiği ve sonradan Breyer varyasyonu olarak ünlenen yenilikle anılıyor.

Breyer'in yazımıza konu olan oyundaki rakibi Hollandalı Johannes Esser (1877-1946) de ilginç bir kişilik. Bir kez Hollanda Satranç Şampiyonu olan Esser bir cerrah, sanat yatırımcısı ve iş insanıydı. Birinci Dünya Savaşı'nda yüzleri kötü bir şekilde yaralanmış askerleri ameliyat edebilmek için bazı yeni teknikler geliştirmişti. Onun tıbbı olan bu katkıları bir dönem unutulsa da Esser bugün plastik cerrahinin öncülerinden kabul ediliyor.

Gelelim oyunumuza...

Diyagram 1

Breyer-Esser
Budapeşte, 1917
Slav Savunması

Diyagram 1'deki konuma ulaşılmadan önce, Breyer "h" sütununu açabilmek için bir at feda etmişti. Şimdi, taş fedalarından sonra hep olduğu gibi, siyahın nefes almasına fırsat vermeyen son derece "enerjik" bir hamle beklentisindeyiz. Peki, Breyer ne oynadı dersiniz?

13. ♟f1!!

Bu hamlenin önemini anlamak için biraz sabretmemiz gerekecek.

**14...Axc3 15. bxc3 Fb7 16. Vg4 ♟g7
17. Kh7+ ♟xh7 18. Vh5+ ♟g8 19. Fxg6
fxg6 20. Vxg6 ♟h8 21. Vh6+ ♟g8 22.
g6**

İşte burada 13. ♟f1 hamlesinin önemini (oylandıktan dokuz hamle sonra!) anlıyoruz: Eğer beyaz şah hâlâ e1'de olsa idi şimdi siyah 23.Fh4+ ile durumu savunabilirdi.

22...Kf7 23. gxf7+ ♟xf7 24. Vh5+ ♟g7

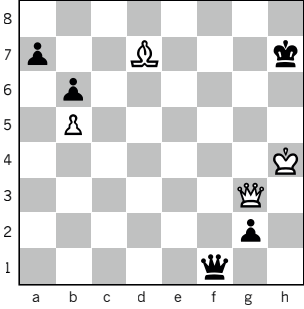
Siyah burada 24...♟g8 ile beraberliği sağlayabilirdi. Çünkü 25. f5'e karşılık 25...Vf8 oynayabilirdi. O zaman beyaz sürekli şah çekerek beraberlikten fazlasını elde edemezdi.

25. f5 exf5 26. Fh6+

Burada Breyer 26. e6+ ile daha çabuk kazanabilirdi. Oyun, zaman sıkışması altında karşılıklı yapılan bazı hatalarla siyah 47. hamlede terk edinceye kadar sürdü. Bu oyundaki 13. ♟f1!! hamlesi satranç tarihinin en derin hamlelerinden biri olarak kayıtlara geçti.

Diyagram 2

Fischer-Keres
Curacao, 1962
Adaylar Turnuvası

Genç Robert ("Bobby") J. Fischer'in deneyimli Paul Keres ile karşılaştığı bu oyunda, siyahın 71... Şh7 hamlesinden sonra Diyagram 2'deki pozisyon ortaya çıkmıştı. Siyahlarla oynayan Fischer kazanca kesin gözüyle bakıyordu, ona göre beyazın tek seçeneği 72. Fe5+ idi ve 72...Vxf5 73.Vxg2 Vf4+! 74.Vg4 (74.Şh3 Vh6+!-+) 74...Vxg4+ 75.Şxg4 Şg6! dizisinden sonra siyahın kazanacağı kesindi. Ama beyazın yanıtı onda soğuk düş etkisi yaptı:

72. Ve5!!

"Nedir bu? Vezir çıkmamı engellemek için hiçbir şey yapmıyor! Heyecanım gittikçe azaldı. Pozisyonu inceledikçe, siyah için bir kazanç olmadığını daha iyi anladım." (Fischer, 60 Memorable Games)

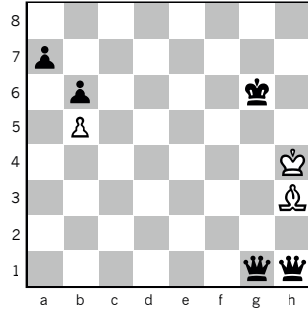
Fischer'in keyfini kaçırın neydi? Bakalım analiz ne gösteriyor:

a) 72...g1=V 73. Ff5+ Şg8 74. Ve8+ Şg7 75. Ve7+ Şg8 76. Ve8+ ve hamle tekrarıyla beraberlik.
b) 72...Vf2+ 73. Şh3 g1V (73...g1=N+ 74. Şg4=) 74. Ff5+ Şh6 (74...Vxf5+ 75. Vxf5+ Vg6 76. Vxg6+ Şxg6 77. Şg4=) 75. Vf6+ Şh5 76. Fg6+! Vxg6 77. Vg5+!! Şxg5 ve pat!

72...Vh1+ 73. Fh3

Şimdi, 73...g1=V 74.Vh5+ Şg7 75.Vg6+! Şxg6 ve diyagramı hak eden bir pat pozisyonu daha:

Diyagram 3 (Analiz)

Ne yazık ki Fischer belki yalnızca etütlerde görülebilecek bu ikinci pat pozisyonunun da oyunda ortaya çıkmasına izin vermedi.

73... Vxh3+ 74. Şxh3 g1=V

75. Ve7+ Şh8 76. Vf8+ Şh7

77. Vf7+

Ve taraflar beraberlikte anlaştılar. Oyun şöyle devam edebilirdi:

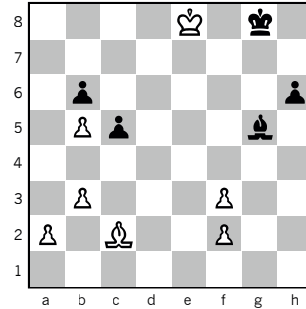
77...Vg7 78. Vxg7+! Şxg7 79. Şg3! (uzak oppozisyonu elde eder) Şf6 80. Şf4 Şe6 81. Şe4 Şd6 82. Şd4 Şc7 83. Şd5 Şb7 84. Şc4 Şc7 85. Şd5 Şd7 86. Şe5 ve beraberlik.

Keres'in oyun esnasında bütün bunları hesaplayabilmiş olması takdire değer...

Oynanan bir hamlenin etkisinin çok sonra, "derinlerde" ortaya çıktığı etütler de kurulmuştur. Buna "uzak görüş etkisi" deniyor. Şimdi böyle iki etüt sunuyoruz:

Diyagram 4

L. Salai Jr
Sachova skladba, 2011-12
Birincilik Ödülü

Beyaz oynar ve kazanır.

1. f4!!

Bu piyon fedasının gerekçesini çok sonra anlayabileceğiz.

1...Fxf4 2. Şd7 Fd2 3. Şc6 Fa5 4. b4! cxb4 5. Fb3+ Şg7 6. Şd5 Şf6 7. Şe4 h5 8. Şf4 Şg6 9. Şe5 h4 10. Şf4 Şh5

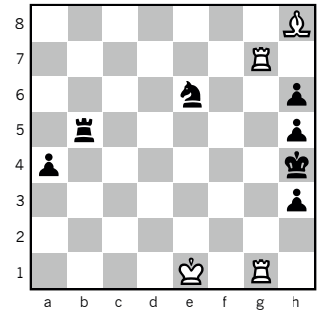
Görüyoruz ki bu noktada beyazın bir bekleme hamlesine ihtiyacı var. Şimdi f4'te olan piyon f3'te olsaydı beyaz *zugzwang*'da olacak ve oyun beraberlikle bitecekti: 1. Şd7? Fd2 2. Şc6 Fa5 3. b4 cxb4 4. Fb3+ Şg7 5. Şd5 Şf6 6. Şe4 h5! 7. Şf4 Şg6 (beyaz *zugzwang*'da!) 8. Şe5 h4 9. Şf4 Şh5 ve beraberlik. Beyaz, f3'teki piyonu daha baştan feda ederek on hamle (!) sonra işine yarayacak bir bekleme hamlesi kazanmış oldu:

11. f3! h3 12. Şg3 Şg5 13. Şxh3 Şf4 14. Şg2 ve kazanır.

"Uzak görüş" kavramının başarıyla kullanıldığı güzel bir etüt

Diyagram 5

L. Katsnelson, A. Sochnev
17. Rusya Takım Şampiyonası,
2012
Üçüncülük

Beyaz oynar ve kazanır.

Beyazın alet üstünlüğü var ancak bu üstünlüğü her an kaybedebilir. Siyahın şimdiden iki tehdidi var:

1...Axc7 ve 1...h2 2. Kh1 Kb1+ ve 3...Kxh1. Tehdit altında olan g7'deki kaleye yaptırılacak hamle çok hassas olmalı:

1. Kd7!!

1...h2 2. Ff6+ Ag5 3. Kd4+ Şh3 4. Kd3+ Şh4 5. Kh1 Kb1+ 6. Şf2 Kxh1 7. Şg2 Kg1+ 8. Şxh2 Kg4 9. Kh3 mat!

Neden yalnızca 1. Kd7 doğru? 1. Kf7 (Ke7) h2 ve beraberlik. Peki ama 1. Ka7'nin kusuru ne? Etüdün güzelliği de burada yatıyor:

1. Ka7 h2 2. Kxa4+ Şh3 3. Ka3+ Şh4 4. Ff6+ Ag5 5. Kh1 Kb1+ 6. Şf2 Kxh1 7. Şg2 Kg1+ 8. Şxh2 Kg3! 9. Kxg3 ve pat! Görüyoruz ki "ileriye gören" beyaz 1. Kd7 oynayarak siyahın a4 piyonunun tahtada kalmasını sağladı, çünkü bu piyon beklenmedik pat pozisyonuna karşı beyazın sigortası.

Gyula Breyer (1893-1921)

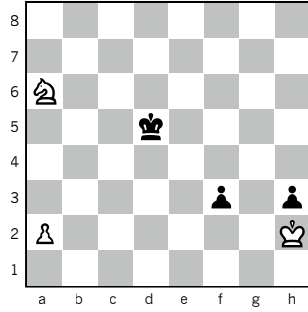
Ayın Soruları

Sizi "uzak görüş etkisi" fikrine dayanan iki etütle baş başa bırakıyoruz... Bir ay sonra görüşmek üzere.

Diyagram 6

Y. Afek

Reti Anı Turnuvası, 2009

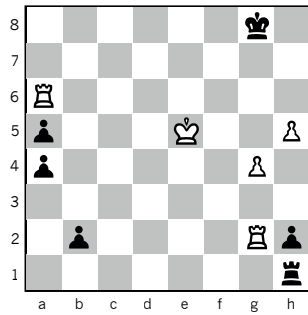
Beyaz oynar ve kazanır.

Diyagram 7

Boris Sidorov

Shakhmatnaya Poezya, 1999

Birincilik Ödülü

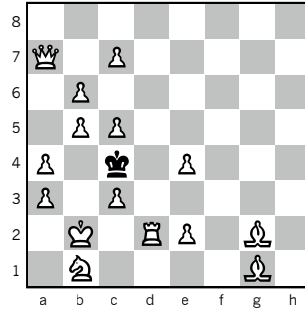
Beyaz oynar ve kazanır.

Geçen ay sorulan problemlerin çözümleri

Geçen ayki yazımızı okumamış olanlar olabilir. Aşağıdaki iki problemin "şaka problemleri" olduğunu, bunlarda bazen kural ihlalleri olabileceğini, maksadın biraz kızdırmak ama daha çok gülümsetmek olduğunu belirtelim.

Diyagram 8

J.J. Burbach, 1948

Beyaz oynar, bir hamlede mat eder.

Ne kadar da düşünsek bir hamlede mat göremiyoruz. Ama durun bakalım, pozisyonda bir tuhaflik hissediliyor değil mi? Sanki fazla olan bir şeyler var... Evet, tahtada dokuz piyon var! Bunlardan biri fazla ama hangisi? Fark etmiyor, hangi piyonu tahtadan kaldırırsak kaldıralım, beyaz bir hamlede mat edebiliyor. Örneğin, b6'daki piyonu kaldırırsak 1. Kd4, e2'dekini

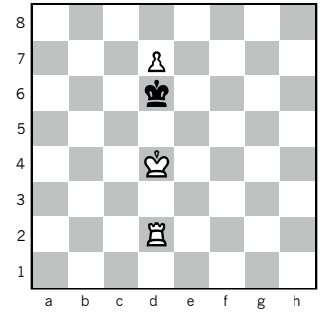

Johannes Esser (1877-1946)

kaldırırsak 1. Fc1 ile mat ediyor. Geriye kalan diğer yedi matı da sizler eminim kolayca bulabilirsiniz.

Diyagram 9

Emil Palkoska, 1910

Beyaz oynar, üç hamlede mat eder. Bu problemde herhangi bir taşta terfi serbest.

Madem ki "herhangi bir" taşta terfi serbest, o hâlde **1. d8=beyaz şah!** Şimdi, tahtada biri d8, biri d4'te iki beyaz şah var. Varyasyonlar:

1...Şc6 2. Kb2 Şd6 3. Kb6 mat, ya da 1...Şe6 2. Kf2 Şd6 3. Kf6 mat!